

Ajánlás

A klasszikus zene kifejezés a legtöbb emberben rögtön olyan aszociációkat kelt, hogy komoly képű, mogorva arcú, szmokingos figurák már rég fosszilizálódtak, kábé 300 éve halott zeneszerzők műveit játsszák. Aztán ott van a koncertek hallgatóságáról szóló közhely is: csupa kultúrsznob, akik affektálva vitatkoznak a különféle barokk előadói gyakorlatokról és feloldatlan álzárlatokról.

Persze ezek pusztán sztereotípiák. A klasszikus zene nem a sznobériáról, a történelemkönyvekről és a kiöltözésről szól. Hanem az érzések kielégítéséről, a magasba szárnyaló melódiákról, és saját belső érzelmeink felfedezéséről. Én egész életemben zenével foglalkoztam – két vezető nagyzenekarnak is voltam koncertmestere –, és bátran elmondhatom, hogy a zene oly hatalmas, hogy valóban meglágyítja a legádázabb szíveket is. Ez a leghatékonyabb kommunikációs eszköz az egész világon, és egyben a legrugalmasabb nemzetközi nyelv is.

A koncertlátogató közönség is sokat változik: ma már nem muszáj öltönyt, nyakkendőt vagy igazgyöngysort viselni ahhoz, hogy egy hegedűverseny sístergő futamai vagy egy Mahler-szimfónia robbanékonysága magával ragadhassa az embert.

Semmi kétség: a klasszikus zene igenis szórakoztató, érthető és elérhető. És ezt az állítást ez a könyv támasztja alá a leginkább. David Pogue és Scott Speck egy igazán könnyed hangvétellő, informatív és végtelenül humoros történetet kreált a zenéről és a műfaj előadóművészeiről. Ez a könyv elejétől a végéig lebilincselő, és nem is hinné az ember, hogy micsoda kitűnő időtöltés ismereteket szerezni egy olyan témában, melyet rengetegen lehangolónak és uncsinak tartanak.

Miközben a szerzők igazából zeneszerzőkről, előadóművészekről, zene-történetről, szimfonikus zenekarokról és a zeneipar belső működéséről írnak, képesek az ismereteket annyira élővé varázsolni és úgy tálalni, hogy azt más ilyen jellegű zenei szakkönyvekben nehezen találná meg az ember. Profi zenészként arra számítottam, hogy majd át kell ugranom azokat a részeket a könyvben, melyekről azt hittem, teljesen képben vagyok, de legnagyobb meglepetésemre gyakorlatilag minden egyes oldalon találtam számomra is új dolgokat. Ez a könyv tehát profi zenészeknek és „újoncoknak” egyaránt kitűnő olvasmány.

Első számítógéppel kapcsolatban David Pogue *Macintosh kezdőknek* című könyvéből tanultam, és ez a könyv is ugyanolyan magával raga-

dó stílusban és ugyanazzal a rekeszizom-szaggató humorral íródott. A Tantusz sorozat *Klassz-IQs* című könyve egyszerre oktatja és szórákoztatja azokat a kellőképpen értelmes delikvenseket, akik megvették ezt a lehetetlen, könnyen emészthető zenei csemegét.

Isten hozott a klasszikus zene világában! Kívánom, hogy okozzon neked is annyi izgalmat és beteljesedést, amennyit nekem!

Glenn Dicterow, a New York-i Filharmonikusok koncertmestere

Bevezetés

Azzal, hogy kinyitottad ezt a könyvet, máris beléptél a klasszikus zene ijesztő és misztikus világába, ahol vagy száz, XVII. századi pincérnek öltözött ember ül a színpadon, és furcsa dolgokat művelnek egy halom fémmel és fával, miközben furcsa és egzotikus hangokkal töltik meg a levegőt.

Szinte látjuk, ahogy kezd felállni a hátadon a szőr. De ne félj: tudtoddal vagy tudtodon kívül az egész életedet végigkíséri a klasszikus zene – ott van a filmekben, a tévében, a rádióban, és sokszor még a liftekben is az szól. Ha hallottál már valaha olyan zeneszerzőkről, mint Bach, Mozart vagy Beethoven, akkor többet tudsz, mint amennyi az induláshoz feltétlenül szükséges.

Ez a könyv pontosan neked íródott

Biztosra vesszük, hogy rettentő intelligens ember vagy. Ez már csak abból is sejthető, hogy egy *egész polnyi*, minőségi zenei könyv közül pont ezt választottad.

Ám globalizált, bonyolult és információáradattól sújtott társadalmunkban azt várják tőled, hogy legalább 1.006.932.408,7 különböző tárgyban légy jártas (a ,7 a kacsatáncra vonatkozik, mert az nem igazán számít teljes értékű tárgynak.) Szóval teljesen természetes, hogy még a legnagyobb géniusz sem tudhat *mindent*. És te, drága olvasó, még csak a Klasszikus Zenei Géniuszok kezdő csoportjában kaptál helyet.

Éppen ezért íródott ez a könyv pont neked. Ebből ugyanis tökéletesen elsajátíthatod a klasszikus zene alapjait, ráadásul úgy, hogy semmiféle előképzettségre nincs hozzá szükséged. A könyv segítségével könnyedén tudsz majd a komolyzenéről beszélni, és a zenei formákat is sokkal jobban tudod majd értékelni. Igaz, hogy ez a könyv nem nyújt alternatívát egy zenei diploma megszerzéséhez, viszont sokkal izgalmasabb és szórakoztatóbb, ráadásul sokkal kevesebbe is kerül.

lönösen akkor, ha jól hallani, mit mond nekik. A nyilvános főpróbákra is sokszor árusítanak jegyeket, ami körülbelül 36 bulgráviai drachmába kerül (800 forint).

Még jobb, ha összebarátkozol egy zenekari taggal. A zenészek felettébb szórakoztatóak. Kis szerencsével szereznek neked engedélyt, hogy egy-két próbára bejuss.

Tapsolni vagy nem tapsolni

Mikor először mész komolyzenei koncertre, egy dolgot garantáltan furcsának fogsz találni: *Senki nem tapsol, pedig abba hagyták a játékot!*

„Mi a fészkes franc ütött ebbe a közönségbe?”, gondolod magadban. „Tök jól játszottak!” Mi, a könyv szerzői emlékeink szerint ezzel már 8 évesen találkoztunk (és rettentően zavart bennünket, mivel *mi* tapsolni kezdtünk), és úgy gondoltuk, hogy ez a legbutább szabály, amivel valaha találkoztunk. És továbbra is tartjuk ezt a véleményt.

Miért nem tapsolnak?

Magyarázat: A közönség, mivel követi a programfüzetet, jól tudja, hogy még nincs vége a darabnak – csak az egyik *tételnek* vagy a zenemű egyik szakaszának van vége. Úgyhogy várnak türelmesen. Meglehetősen zavarba ejtő, ha elkezdesz éljenezni és tapsolni, és aztán ráébredsz, hogy a zene megy tovább, és mindenki (azaz mondjuk 1124 ember) téged néz.

És bár nem értünk egyet a várakozás szabályával, szeretnénk, ha megtanulnád, hogy működik. Íme néhány dolog, amiről biztosan felismered a darab végét:

- ✔ A karmester leengedi a karját, és ott is tartja. (Ha nem akarja, hogy a közönség tapsoljon, a karmester néha felemeli az ujját, és így inti csendre a hallgatóságot. Vagy hátrafordul és mélyen a tapsoló szemébe néz. Vagy egyszerűen ráüvölt, hogy: „Még nem!”)
- ✔ A zenészek a pódiumon leengedik a hangszerüket.
- ✔ Körülötted mindenki tapsolni kezd.
- ✔ A koncertteremben felkapcsolják a lámpákat.
- ✔ A zenészek hangszerrel a kézben elhagyják a pódiumot.
- ✔ A közönség elhagyja a nézőteret.
- ✔ Bejönnek a takarítók, és elkezdik felmosni a pódiumot.

Milyen koncertre érdemes elmenni – és milyen érdemes elkerülni –, mikor randizol?

A koncert nagyszerű program szerelmesek számára. Gondolj csak arra a töméntelen mennyiségű szerelmes dalra, ami a zenekari hangzást dicsőíti: „I hear violins” („Hegedűk hangját hallom” – a Center of the Sun című dalból); „I hear a symphony” („Szimfónia csendül”); „It’s music to my ears” („Zene füleimnek”). A zenekari muzsika már évtizedek óta szinonimája a romantikának. Hallgasd csak: Hegedűk, hárfák, tubák!

Na, jó a tubákat kihagyhatjuk.

Ha randizol valakivel, és el szeretnéd kápráztatni a szerelmedet kitűnő ízléssel, kulturális felkészültségeddel és romantikus beállítottsággal, a komolyzenei koncertnél nem is találhatsz rá jobb alkalmat. A jól megtervezett romantikus este azonban nem biztos, hogy igazi románcba torkollik, ezért jobb, ha fontolóra veszed az alábbiakat:

- ✓ **Milyen jellegű zenét fogtok meghallgatni?** Ha szimfonikus zenekari koncertről van szó, szinte semmivel nem lőhetsz mellé. (lásd alább a „Miről is szól a zene?” című szakaszt). Ha vonósokról (hegedű, brácsa, cselló), akkor a zene valószínűleg lágy és dallamos lesz. Ha fúvósokról, akkor viszont erőteljese, hangos és diadalmas. Ha pedig hárfazenekarról, először ellenőrizd le, hogy körülötted mindenki csupa fehérben van-e. Ha igen, akkor valószínűleg meghaltál.
- ✓ **Milyen stílusú vagy korszakból való lesz a zene?** Ez különösen fontos kérdés. Használd a Klasszikus Zenei Időrendi Táblázatot (lásd a B függelék), melyből megtudhatod, hogy a programban szereplő zeneszerzők melyik korszakban alkottak. Ez valamennyire eligazít abban a kérdésben, vajon milyen karakterű lesz a zene, amit meg fogtok hallgatni. A *barokk* zene ugyan kifejező, de erősen stilizált módon. A *bécsi klasszika* kecses és bájos, de érzelmileg kissé visszafogott. (Kitűnően beválik, ha először randizol egy olajmágnás lányával.) A *romantikus* muzsika pedig buja, káprázatos és nagyon kifejező.
- ✓ **Miről is szól a zene?** A klasszikus daraboknak néha története is van (legalábbis van egy olyan történet, amely kapcsolatba hozható velük), és ez mindig szerepel a programfüzetben. Mivel néhány ilyen történet kissé zavarba ejtő lehet egy romantikus szituációban, jobb, ha bizonyos darabokat kerülsz (különösen, ha még nem ismeritek egymást kellőképpen) – például:

Hangmagasság: Beethoven 5000-es fordulatszámmon

A zongorán a jobb szélső billentyűnek van a legmagasabb, a bal szélsőnek a legmélyebb hangja. Egy szoprán, ha előtte jó sok héliumot lélegez be, nagyon magasán bír énekelni; Darth Vader azonban – azon ritka alkalmak egyikén, mikor épp koncertezik – feltehetőleg rettentő mély hangon dörögne.

Autós kísérlet

Annak érdekében, hogy a hangmagasság kérdését jobban megvilágítsuk, arra kérünk, hogy végy részt egy kis kísérletben. Ehhez egy autóra is szükséged lesz. (Sebváltós kocsit a legjobb hozzá, de az automata is megteszi, csak legyen fordulatszámérője.)

Vidd magaddal egy barátodat, hogy felolvashassa a könyvből az instrukciókat. Szállj be az autóba és indítsd el. Menj ki vele az autópályára. És taposs bele.

Miközben a fordulatszám felemelkedik 5000-re, figyeld a motorzúgást és közben nézd a fordulatszámérőt. Figyeld meg, hogy minél nagyobb lesz a fordulatszám, annál magasabb hangon bög a motor.

Most kicsit lassíts le; aztán megint taposs bele. Megfigyelheted, hogy az autó 5000-es fordulatszámánál ugyanolyan magasán szól, mint először.

Most egy darabig próbáld tartani a sebességet. Ilyenkor a motor hangja állandósul, és tulajdonképpen egy adott hangmagasságon szól. El tudod énekelni ezt a hangot?

Lassíts le egy kissé – de csak 10–15 km/h-val. Észrevetted, hogy a hangmagasság lejjebb kúszott? Énekeld el az újabb hangmagasságot is.

Most lassíts le még jobban – megint csak 10–15 km/h-val. Énekeld el ezt a hangot is. Most már három különböző hangmagasságod van. Ez egy zenei skála kezdete!

Némi kísérletezés után már hamarosan el tudod játszani a „Boci, boci tarka” című örökzöldet. (Légy azonban türelmes. Ez nem megy egyik napról a másikra.) Kis gyakorlás – és mondjuk egy Ferrari – hathatós segítségével pedig megtanulhatod az összes kedvenc klasszikus szólódarabodat, miközben a város utcáin hajtasz.

14. fejezet

A tíz legjobb partira való zenei szakkifejezés

Egy partin a következő tipikus (és felettebb reális) beszélgetés fültanúja leszel. Vajon mennyit értesz belőle?

André: Ott voltál tegnap a koncerten?

Zubin: Hogy ott-e? *Ott-e?* Ez volt életem legnagyobb élménye!

André: Ó, egyetértek. Hihetetlen volt. Egészen onnantól fogva, hogy Berg *Három darabja* elkezdődött, érezni lehetett, mennyire figyel a közönség – még ilyen *atonális* darabra is!

Zubin: Úgy éreztem, Kurt úgy dirigált, hogy a dallamok hihetetlenül világosan rajzolódtak ki, még ilyen sűrű *hangszerelés* mellett is.

André: Na és mit szóltál a hegedűversenyhez, ami utána jött?

Zubin: Mesteri volt. Isaac pont úgy játszott, mint a régi időkben. Az *intonációja* egész egyszerűen makulátlan volt.

André: Igen – és méghozzá a Brahms *concertóban*! A hegedűs *repertoár* egyik legnehezebb darabja. Egész biztos olyan sokat gyakorolta, hogy kisebesedtek az ujjai.

Zubin: Bizonyára. Tudod, az *expozíció* alatt, csak ültem ott és arra gondoltam: „Iszonyú jól ismerem ezt a darabot, és most mégis olyan, mintha először hallanám.” A *rubatója* egészen elképesztő volt.

André: A *tempó* egy kicsit lassú volt, nem?

Zubin: Én szeretem ezt a tempót. Legalább minden *ellenpontozást* jól lehet hallani.

André: És mit szóltál a *kadenciához*?

Zubin: Hihetetlen volt. Soha nem hallottam még senkitől ilyen gyönyörűen, ilyen drámai *crescendóval* a végén. Elállt a lélegzetem.

Ebben a beszélgetésben benne van mind a 11 Tíz Legjobb Zenei Szakkifejezés:

- ✓ **Atonális:** a legtöbb zene harmóniákra és skálákra épül. Azt mondjuk rá, hogy hangneme van (mondjuk C-dúr), és hogy *tonális*. Mindenféle zeneelméleti ismeret nélkül is meg lehet mondani, hogy a hangok mind „odavalók”. De van néhány modern zene, amely kifejezetten disszonáns. Nem mondhatjuk, hogy C-dúrban van; igazából nem mondhatjuk, hogy *bármilyen* hangnemben is lenne. Más szavakkal nem tonális – hanem *atonális*.

Atonális zenéért nem kell a szomszédba menned. Elég, ha előveszed a könyvhöz tartozó CD-t. Igor Sztravinszkij történelmi jelentőségű műve, a *Tavaszi áldozat* (9. track) nagyrészt teljesen atonális.

- ✓ **Cadenza:** Egy koncert (vagyis versenymű) szinte minden tételében a vége felé van egy pillanat, mikor mintha minden leállna – kivéve a szólistát. A szólista teljesen egyedül kezd el fantáziaszerűen játszani, és ez a cikornyás, sokfutamos, virtuóz szóló tíz másodperctől öt percig is eltarthat. Ezt a szólót *kadenciának* hívják – a zeneszerző helyezi el a darabban direkt azért, hogy a szólista megmutathassa, mit tud.

- ✓ **Concerto:** A *concerto* (magyarul koncert vagy versenymű) szólistára és zenekarra komponált zene. A szólista általában a pódium előterében áll vagy ül, és a zenekar kíséri őt. A legjobb versenyművekben a szólista és a zenekar között zenei párbeszéd zajlik. A concerto a koncertprogramok fő attrakciója, és sokan csak azért járnak szimfonikus koncertekre, hogy meghallgathassanak egy izgalmas szólistát.

A CD 3. trackjén meghallgathatsz egy versenyműtételt: Mozart no. 22 Esz-dúr zongoraversenyének utolsó tételét.

- ✓ **Ellenpont:** Az ellenpont két vagy több különböző dallam kombinációja, melyek jól hangzanak együtt. Bach zenéje például tele van nagyszerű ellenponttal. Egyik hangszer vagy énekes az egyik dallamot, egy másik pedig a másikat játssza vagy énekli; és az egy időben hangzó hangok mindig jól szólnak együtt.

A könyvhöz tartozó CD 2. trackje fenséges példája a bachi ellenpontnak. Hallgasd meg, hogyan lép egyik szólam a másik után, és a 2:22-től kezdve hogyan imitálják egymást.

- ✓ **Crescendo:** Olaszul annyit tesz: „növekedni”. A zenében a zeneszerző crescendót ír, ha azt szeretné, hogy a zenészek egyre hangosabban játszanak. A crescendo nem „csúcspontot” jelent, ahogy sokszor helytelenül használják: „A zene crescendóban csúcsozott ki”. Ez helyesen így hangzana: „A zene crescendón keresztül érte el a csúcspontot!”

- ✓ **Expozíció:** Ez a darab kezdete, az első nagyobb szakasz, ahol a főbb témák első ízben elhangzanak. A legtöbb szimfónia első tételében van expozíció. Az expozícióról többet a 3. fejezetben olvashatsz.

- ✔ **Intonáció:** Az intonáció azt jelenti, hogy a hangok a megfelelő magasságban szólnak. Ha egy zenész jól intonál, akkor tisztán, ha rosszul, akkor hamisan játszik.
- ✔ **Hangszerelés:** Ha egy zeneszerző zenekari darabot komponál, általában nem írja le mindjárt az összes szólamot. Először egy egyszerűbb változatot készít – néha csak zongorára. A következő lépésben találja csak ki, hogy az egyes hangszerek mit fognak játszani. A különböző dallamok különféle hangszerekhez való hozzárendelését hívjuk *hangszerelésnek*. (Erről részletesebben a 12. fejezetben olvashatsz.) A *hangszerelés* szó az adott pillanatban játszó zenészek (vagy hangszeres szólamok) számára is utalhat: van „gazdagon” hangszerelt és „szegényesen, vékonyan” hangszerelt zene.
- ✔ **Repertoár:** Ez tulajdonképpen egy adott hangszerre írott darabok listája. A *zongorarepertoár* az összes gyakran játszott, zongorára íródott művet tartalmazza. Ha azt mondom, az „én repertoárom”, akkor az összes általam játszott műre utalok.
- ✔ **Rubato:** Ha egy zenész *rubatót* használ, akkor a zenei kifejezés érdekében kis tempóingadozásokkal játszik. A szó eredetileg azt jelenti: „kirablott”, mintha a zenész egy frázis kijátszásához egy helyütt időt rabolna, hogy aztán máshol a tempó begyorsításával ezt „visszaadja” (vagy fordítva).
- ✔ **Tempó:** A *tempó* sebességet jelent. A németben ezt a szót használják az utazási sebességre is: pl. „150 km/ó tempóban halad”. A zenében egy adott időegység alatti ütések számát értjük alatta: pl. 150 ütés egy perc alatt (azaz 150-es metronóm).

Most, hogy már mind a 11 Tíz Legjobb Kocképartira való Zenei Szakkifejezést ismered, próbáld megérteni az alábbi beszélgetést, mely egy zongorista öltözőjében zajlik, nem sokkal a koncert előtt:

Vlagyimir: Mi a baj, Rudolf? Miért sírsz?

Rudolf: A Rachmaninov-koncert miatt. Egyszerűen nem bírok a *kadeneciával*.

Vlagyimir: És mikor kell eljátszanod?

Rudolf: 20 perc múlva. Ez is egy műsorszám a koncerten. És abszolút kötelező *repertoár* darab.

Vlagyimir: Akkor gyorsnak kell lennünk. Játszd el!

Rudolf: Rendben. (*Eljátssza.*)

Vlagyimir: Na látod, ez a fő probléma. Túl gyors a *tempó*.

Rudolf: De ez az *expoziáció* tempója. Következetes akartam lenni.

Vlagyimir: Nonszensz. Játszd lassabban! És itt pedig hangsúlyozd ki az *ellenpontot* a bal és a jobb kéz között.

Rudolf: Rendben. (*Megint eljátssza.*) Mit gondolsz erről a *rubatóról*?

Vlagyimir: Ragyogó! Na, itt csinálj egy *crescendót*, hogy megelőlegezd ezt a sűrű *hangszerelést* itt, mikor mindenki elkezd játszani.

Rudolf: Így?

Vlagyimir: Jézusmária, mit csinálsz? Ez így teljesen *atonális*!

Rudolf: Ugyan, ez csak a zongora. Pocsék rajta az *intonáció*. Nagyon hamis.

Vlagyimir: Á, értem. Nem számít. De a színpadi zongora, *azt* csak behangolták!

Rudolf: Hát persze! (*Mindketten szívből elnevetik magukat.*)

16. fejezet

Tíz tutkós zenész vicc

A komolyzenészek sokkal keményebben dolgoznak, mint sok más ember, akiket ismerünk. A nap végére *teljesen* leeresztenek. Íme néhány vicc, amit szívesen mesélnek egymásnak és másoknak.

A mindenek felett álló karmester

Három híres karmester – Széll György, Leonard Bernstein és Herbert von Karajan – arról vitatkoznak, vajon melyikük a nagyobb karmester.

– Azt hiszem, én – mondja Széll –, mivel én egy viszonylag ismeretlen zenekarból csináltam meg a világ egyik legjobb zenekarát.

– Hát azt hiszem, én nagyobb vagyok nálad – feleli Bernstein –, mert én nemcsak karmester, hanem zeneszerző is vagyok. Mikor dirigálok, tökéletesen át tudom érezni a zeneszerző lelkületét. Mikor pedig a saját misémet vezényeltem, maga Isten volt a műzám.

Mire Karajan megszólal: – Én? Én ugyan nem!

Mennybéli zenekar

Egy nagyszerű hegedűs meghal, és a mennyekbe jut. De mikor az égi zenekarba bekerül, döbbenet tapasztalja, hogy a második hegedű leg-hátsó pultjába került.

Aztán körülnéz és rögtön megérti, miért. Előtte ülnek ugyanis a zene-történet legnagyobb hegedűsei: Paganini, Heifetz, Joachim... mindenki. Ugyanígy, a zenekar összes többi pultjánál minden idők legnagyobb hangszeresei ülnek.

Aztán megjelenik a Maestro, felemeli a pálcáját, és elkezd ütni a taktust – de az igazat megvallva, egyáltalán nem jól. A mozdulatai nem világosak és lusták, zenei elképzelései pedig enyhén szólva nem átgondoltak.